

برای کسانی که می خواهند نشریات آماری منتشر کنند

○ محمد علی کریمی

مرکز آمار ایران با قدمت سی و اندی ساله خود، سه وظیفه اساسی «تولید»، «گردآوری» و «انتشار» آمارهای مورد نیاز کشور را بر عهده دارد. مهمترین فعالیت این مرکز در بخش تولید، اجرای «سرشماری عمومی نفوس و مسکن» است که هر ده سال یکبار در سراسر کشور صورت می‌گیرد و نتایج آن، پایه و مبنای بسیاری از فعالیتها، سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها است. از طرحهای مهم دیگری که به طور مستمر توسط مرکز آمار ایران اجرا می‌شود، «آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی کشور» و «سرشماری عمومی کشاورزی» است. همچنین این مرکز به انتشار نتایج مجموعه طرحهای آماری که سالانه اجرا می‌شود و نیز نشریات آماری می‌پردازد. نشریات آماری مرکز آمار ایران، به دو دسته ادواری و موضوعی تقسیم می‌شود. از جمله نشریات ادواری مهم آن، «سالنامه آماری ایران» است که این مرکز براساس قانون مصوب مجلس موظف است هر سال آن را منتشر کند.

این سالنامه حاوی اطلاعات آماری کلی کشور در حوزه‌های مختلف براساس طبقه‌بندی‌های بین‌المللی است که از سال ۱۳۴۵ تاکنون، هر ساله در ایران منتشر شده است.

نشریات موضوعی مرکز آمار، نشریات علمی است که به اقتضای موضوع منتشر می‌شود. یکی از این نشریات، کتاب راهنمای تدوین نشریات آماری است که پاییز سال ۱۳۷۹ و در شمارگان ۱۰۰۰ نسخه، در قطع رقعی منتشر

شده است. «مدیریت انتشارات و اطلاع‌رسانی مرکز آمار ایران»، ناشر این کتاب یکصد و پنجاه صفحه‌ای است. این کتاب از یک پیشگفتار و چند بخش تشکیل شده است.

در پیشگفتار یک صفحه‌ای کتاب که به امضای هیئت تحریریه مرکز آمار ایران رسیده است، انتشار این کتاب اهتمام در «ایجاد هماهنگی در نشریات مرکز آمار ایران و تعیین هویت ویژه برای آنها» به شمار آمده و نوشته شده است: «این هیئت براساس مطالعات و بررسیهایی که در زمینه ویژگیهای نشریات به ویژه نشریات آماری به عمل آورد و نیز با بهره‌گیری از تجارب خود، مجموعه‌ای حاوی نکات و اصول تهیه و تدوین نشریات آماری را تنظیم کرد که در سال ۱۳۶۰ در شمارگان محدود انتشار یافت و به دنبال استقبال همکاران و دست‌اندرکاران نشریات آماری لزوم چاپ آن در مقیاسی وسیع مورد توجه قرار گرفت...»

ویرایش دوم مجموعه مزبور با اعمال تجدید نظرهای لازم، به‌ویژه در مباحث مربوط به شیوه نگارش خط فارسی، جداول آماری و شیوه نقل مأخذ تهیه شد و در سال ۱۳۶۹ انتشار یافت. اکنون با گذشت ۹ سال از ویرایش دوم این مجموعه و نیز با عنایت به ظهور شیوه‌های جدید و پیشرفته در امر انتشارات اعم از حروفچینی، نمودارسازی، تدوین و چاپ و در شرایطی که هیئت تحریریه مرکز آمار ایران دوره جدیدی از فعالیت خود را آغاز کرده است، سومین ویرایش این مجموعه به همکاران مرکز آمار ایران و دست‌اندرکاران نشریات آماری تقدیم می‌شود.»

○ راهنمای تدوین نشریات آماری

○ مرکز آمار ایران

○ مدیریت انتشارات و اطلاع‌رسانی، ۱۳۷۹

انتشار کتابها و جزواتی نظیر «راهنمای تدوین نشریات آماری» در هر حوزه، از جمله ملزومات آن حوزه است. این کتاب نیز دستور کار مناسبی برای دست‌اندرکاران نشریات آماری و راهنمای آنها در مسیر ارائه و عرضه نتایج طرحها و برشماری‌های متعدد است

هیئت تحریریه، منابع مربوط به شیوه نگارش فارسی و درست‌نویسی این کتاب را، کتابهای غلط‌نویسیم از ابوالحسن نجفی و شیوه نگارش از مرتضی کافی عنوان کرده است. کتاب راهنمای تدوین نشریات آماری با بخش «شیوه نگارش فارسی» پس از پیشگفتار - آغاز می‌شود. این بخش با هدف «یکسان‌سازی در شیوه نگارش فارسی در نشریات آماری» در دو قسمت «رسم‌الخط» و «درست‌نویسی»، به توضیح شیوه نگارش همزه و طرز نگارش آن در فارسی، تنوین قیدساز، جمع، پیوسته‌نویسی کلمات مرکب و... پرداخته است. بخش بعدی کتاب، «نقطه گذاری» است. موارد کاربرد نشانه‌هایی چون نقطه، دو نقطه، سه نقطه، ویرگول، نقطه ویرگول، علامت سؤال، تیره فرد، تیره زوج، تیره کوتاه، پرانتز، ممیز، کروش، آکلا، علامت تعجب و گیومه در این بخش به خوبی توضیح داده شده است. بخش سوم کتاب به توضیح درباره «اجزاء و قطع نشریه‌ها» می‌پردازد.

«تهیه جدولهای آماری»، عنوان بخش چهارم کتاب است که می‌توان آن را به همراه بخش بعدی (نمودارسازی) مهمترین قسمت کتاب نام برد؛ چرا که یکی از وجوه متمایز نشریات آماری از سایر نشریات، در استفاده از جدولهای آماری و نمودارهای مختلف است. در کتاب توصیه شده است که همواره باید در تنظیم جداول، نوع مخاطبان را در نظر گرفت و آن را «براساس دیدگاههای آنان» طراحی کرد. سپس، در ذیل عنوان «طبقه‌بندی جدولها»، جدول را به

سه طبقه عمومی «جدول نوع اول»، «جدول نوع دوم یا جدول متن»، جدول نوع سوم یا جدول آمار رسمی تقسیم‌بندی کرده و با آوردن مثالهای گوناگون به تشریح آنها پرداخته است. در ادامه، قسمتهای تشکیل‌دهنده جدول آماری (شماره جدول، عنوان جدول، سرنویس، عنوان متن، ستون شرح، متن جدول، پانویس و انواع خطوط جدول) را نام برده و هر یک از آنها را به طور مفصل تعریف کرده است.

نویسندگان در بخش بعدی کتاب، به تعریف و توضیح انواع نمودارها از جمله نمودارهای میله‌ای و ستونی، دایره‌ای، خطی، تصویری و نقشه‌های آماری پرداخته و موارد کاربرد هر کدام را با ذکر مثال، مشخص کرده‌اند. در بخشهای پایانی کتاب نیز درباره «شیوه نقل مأخذ» و «نمایه موضوعی» مطالبی نگاشته شده است. در قسمت اخیر، «نمایه‌سازی» را ثبت و ضبط محتوای اطلاعاتی مدارک دانسته که با استفاده از واژه‌های مهم (کلید واژه) به منظور طبقه‌بندی و تنظیم اطلاعات به قصد سهولت بازیابی آنها صورت می‌گیرد.

نکته

انتشار کتابها و جزواتی نظیر «راهنمای تدوین نشریات آماری» در هر حوزه، از جمله ملزومات آن حوزه است. این کتاب نیز دستور کار مناسبی برای دست‌اندرکاران نشریات آماری و راهنمای آنها در مسیر ارائه و عرضه نتایج طرحها و برشماری‌های متعدد است. اما هر چند هدف از تهیه و نشر کتاب موصوف، «ایجاد هماهنگی در نشریات مرکز آمار ایران و تعیین هویت ویژه

برای آنها» بیان شده است، به نظر می‌رسد هیئت تحریریه به اندازه توجه به این هدف، به نوع مخاطبان کتاب توجه نکرده است.

به عبارتی، اگر این «راهنما» برای تدوین‌کنندگان نشریات آماری و نه کارشناسان آمارگیری منتشر شده است، بیان موضوعاتی چون «تهیه جدولهای آماری» و «نمودار سازی» چندان ضروری به نظر نمی‌رسد؛ چرا که هر کارشناس آشنا به فن آمارگیری و تحلیل داده‌های آماری خود به روشی مشخص و علمی این جداول را تهیه کرده و در اختیار تدوین‌گران نشریات آماری قرار می‌دهد. به علاوه، حتی اگر منظور از طرح این مباحث، یکپارچه‌سازی و هماهنگ ساختن ظاهری نشریات آماری هم باشد، باز نمی‌توان به طور مطلق ادعا کرد که جداول آماری حاصل از روشهای آمارگیری مختلف قابل یکسان‌سازی است.

از سوی دیگر، اگر مقصود این کتاب ارائه طریقی به یک گروه کاری است که هم امور مربوط به تهیه و تحلیل آمار را بر عهده دارند و هم درصدد نشر آن هستند - که در غالب نشریات آماری هم این گروه به صورت تلفیقی وجود دارد -، باز عمق و غنای کتاب درخصوص مفاهیم اولیه و کاربردی روشهای آماری ناقص و ناکافی می‌نماید؛ چرا که برای چنین مخاطبانی مباحثی چون «روشهای تنظیم و تعریف داده‌های آماری»، «آشنایی کلی با توزیعها و آزمونهای آماری» و شناخت «روشهای نمونه‌گیری مناسب درخصوص جوامع آماری مختلف»، ضروری و حائز اهمیت است.